

BERGSLUFT

www.elinwagner.se

MEDLEMSBLAD FÖR ELIN WÄGNER-SÄLLSKAPET

Ann-Margreth har ordet...

För ett år sedan skrev jag i Bergsluft hur mörkret bredde ut sig och att vi med kriget i Ukraina plötsligt var nära krig inte så långt från vår egen del av världen. Världsläget är nu ännu sämre med fullt krig även i mellanöstern, hur det ska sluta vet vi inte än.

Samtidigt drabbas andra delar av vårt jordklot av naturkatastrofer som t.ex. jordbävningar i Afghanistan. Detta fick vi höra mer om då vi delade ut Årets Väckarklocka 2023 till **Svenska Afghanistankommittén**. Sverigechefen Anna Ek berättade om kampen för kvinnors och flickors rättigheter i ett land där talibarnerna återigen styr samhället med järnhand och där kvinnor och flickor är andra klassens medborgare. Anna Ek visade exempel på kommitténs långvariga arbete både inom utbildning och sjukvård.

Som avslutning läste Peter Forsgren ett stycke ur Elin Wagners bok *Väckarklocka*.

Vid **Göteborgs bokmessa** i september framträdde styrelseledamöterna Peter Forsgren, Anna Salomonson och Berit Linden på olika scener. Enligt Ann-Christin Gunnarsson, ansvarig för vår monter, deltog färre litterära sällskap än tidigare år men intresset för Elin Wägner var fortsatt stort.

Elin Wägner-sällskapet funderar på hur vi ska göra med nästa års bokmessa i Göteborg. Vi har i många år fått ett stort bidrag från Växjö kommun. Men i år har kommunens bidragsregler ändrats och vi kommer troligen inte erhålla några bidrag till bokmässan i Göteborg eftersom aktiviteten inte är inom Växjö kommun. Vi utreder möjligheterna till fortsatt bidrag med ansvariga på kommunen.

En ny **Elin Wägner-vecka** planerar vi till första veckan i mars. Så håll utkik på hemsidan där vi lägger ut programmet så snart det är klart.

Med det här utskicket får ni **årets småskrift** som handlar om *Tidevarvet*, som startade för 100 år sedan.

Ann-Margreth Willebrand, ordförande

OBS! På årsmötet i maj beslöt vi att höja medlemsavgiften till **200 kr** från 2024. Kostnaderna för tryck, porto m.m. har ökat rejält de senaste åren. Uppgifter för inbetalning medföljer detta utskick. Tack för inbetalning **före 31 januari 2024**.

Bokmässan i Göteborg

På söndagen och på de litterära sällskapens scen kunde de som önskade lyssna till Berit Linden och Parnass redaktör Charlotta Kåks Röshammar samtala under rubriken **PARNASS – Elin Wägner som staty**.

Pissed Elin av Sara Möller

Utgångspunkten var den artikel om hur Elin Wägner syns i stadsrummet som tidskriften publicerat. En tacksam liten åhörarskara fick se hur Elin Wägner och andra tidiga kvinnor presenteras i våra städer. Statyer och porträtt är - som det mesta - ett lackmuspapper för sin epok. Genomgående är det kvinnliga skulptörer som fått uppdraget att gestalta minnesmärkena. Och enbart det var en källa till konflikt när de tidiga skulpturerna över Fredrika Bremer och Ellen Key beställdes.

Men det stora flertalet kvinnosakskvinnor har fått inta sin plats först under de senaste decennierna. Det faller i tiden samman med postmodernismens ifrågasättande av manliga auktoriteter på höga piedestaler, vilka följaktligen nu började halka ner från sin svävade tillvaro.

Skulle nu kvinnorna armbåga sig upp och inta det tomma utrymmet, kvinnor som tidigare endast framträtt på stadens gator och parker i form av mer eller mindre nakna allegorier och mytologiska gestalter? Lösningen blev att ta ett konceptuellt grepp och som att i Växjö utlysa en tävling om ett minnes-märke i "Elin Wägners anda".

Vann gjorde *Pissed Elin*. Skulptören Sara Möller möttes av en storm av insändare, som tolkade verket som att Elin stod asberusad och kissade invid Växjösjöns strand.

Var det liknande reaktioner på de konceptbaserade skulpturernas mångtydighet som startade en senmodern återgång till ett mer realistiskt porträtterande?

De senaste statyerna visar Frida Stéenhoff och Elma Danielsson. Båda uppträder i full gestalt med tidsenlig klädsel. Ett fenomen som helt klart är mer uppskattat av stadsinnevånarna - och samtidigt lite tråkigare?

/Berit Linden

"Quelqu'une" / Märta Lindqvist

Det finns beröringspunkter mellan journalisten Märta Lindqvists och den sex år äldre "kollegan" Elin Wägners livsvägar. Det till synes oupphörliga skrivandet förenar dessa båda kvinnor.

Ellinor Skagegård har, liksom Jesper Högström i sin bok om Tora Dahl, närmast slumpmässigt kommit över dagböcker, skrivna av Märta Lindqvist respektive Tora Dahl. I båda fallen är de verkliga guldgruvor för att komma dessa kvinnor närmare. Stora likheter finns också mellan Märta Lindqvists och Ester Blenda Nordströms, det senare skildrat i boken "Ett djävla solsken", men även naturligtvis skillnader. Alla våra liv faller ju olika ut...

"Quelqu'une" – Märta Lindqvists signatur som journalist i SvD – växer som enda barnet upp i en familj på Grevgatan 28, belägen i den nya stadsdelen Östermalm i Stockholm; Elin Wägner bor från 1910 som nygift på Grev Turegatan 69 i samma stadsdel. Märta tar studenten och studerar sedan under fem år i Uppsala, men arbetar däremellan en termin som lärarinna i Nyköpings flickskola, Elins gamla skola. Elin kallar sig själv för "skolråtta" och Märta anförtror dagboken sin avsky för såväl skola som elever – ändå var det säkert en "hyggligt normal" skola. Andra faktorer än just Nyköpings flickskola påverkade säkert Märtas och Elins negativa attityder.

Det är dock hela tiden ett skrivande yrke, som Märta eftersträvar och efter sin fil. mag-examen får hon lyckligtvis chansen att som obetald volontär få prova på journalistarbetet på Svenska Dagbladet, SvD.

Till en början blir det enklare uppdrag, men man är på redaktionen nöjd med "Quelqu'une" och hennes insatser, så hon blir fast anställd på tidningen i en tjänst, som kommer att vara till hennes död 1939. Även Elin får efter sin skolgång tillfälle att pröva på journalistyrket i Helsingborg.

År 1916 kommer Märta i kontakt med "Ligan", en grupp av kvinnliga journalister, "pennskaft", där Elin är en ledande figur. Ligan tar i sin krets in nya skrivande kvinnor, som betitlas "adoptivdöttrar". Märta har dock svårt att komma in i gänget och adopteras aldrig av Ligan, enligt Ellen Skagegård kanske beroende på Märtas attityd som filosofie magister, vilken de andra pennskaften retar sig på. Kvinnliga journalister konkurrerar dessutom om samma uppdrag och Märtas flörtande med sina manliga kollegor på redaktionen lär också spela roll för aversionerna, enligt Skagegård.

Eftersom Märta bor hemma hos föräldrarna och arbetar sex mycket långa dagar i veckan, behöver hon under större delen av sitt vuxna liv och karriär inte befatta sig med hushållsgöromål utan kan helt gå upp i sitt yrke – precis som Elin, som hela tiden "servas" av sin hushållerska. Båda dessa skrivande kvinnor beundras av läsarna, även om de ämnen de behandlar delvis skiljer sig rätt mycket åt. Märta är i hög grad "opolitisk" i sitt skrivande i SvD, medan Elin ofta tar upp "besvärliga frågor", inte sällan av samhällelig art och därmed klart politiska.

Mot slutet av Märtas drygt femtioåriga liv publiceras i SvD sommaren 1937 en intervjuserie, där "Quelqu'une" porträtterar ett antal kända svenskar i djuplodande intervjuer, bland andra Elin Wägner på verandan i Varend i västra Småland. De talar om kvinnlig arvsrätt och om bibelöversättningar, båda har kristen bakgrund och är religiöst intresserade och engagerade. / Anders Grevesmühl

"Quelqu'une" av Ellinor Skagegård. Bokförlaget Polaris, Stockholm, 2023.

Brev från Alfhild Agrell

I Bergsluft Nr 99 skriver Ami Lönnroth, apropå Yvonne Hirdmans senaste bok om sin farmor, bl.a. om Ellen Keys predikan om moderskapet, som splittrade kvinnorörelsen. I en ny bok av den Härnösandsfödda dramatikern och prosaförfattaren Alfhild Agrell finns hennes spontana och skarpa inlägg i samma debatt.

Alfhild Agrell (1849–1923), hennes liv och verk, finns utmärkt väl beskriven i biografen *Alfhild Agrell: rebell, humorist, berättare* av Ingeborg Nordin Hennel. Utmärkt väl, trots att Hennel inte haft tillgång till några personliga dokument, som dagböcker, manuskript, brev etc – Agrell förstörde nämligen själv allt sådant. Men det biografen hade tillgång till var de sextiotvå originalbrev från Agrell till väninnan Ellen Key, som finns bevarade i Keys arkiv på KB. Dessa är nu framtagna och transkriberade av Lena Fries Gedin och Karin Lidén och utgivna på Atrium förlag.

Breven ompspanner över fyrtio år i de jämnåriga författarnas liv och ger läsaren inblickar i såväl det samtida svenska kulturlivet som i Agrells ständiga kamp i sitt privata liv med sjukdom, skilsmässa, tröstlöst orättvisa recensioner. Hon delar med sig av sina religiösa och politiska ställningstaganden och beskriver såväl sina djupa depressioner som sin himlastormande livsaptit.

Vad kan man tro sig veta och förstå om en sedan länge bortgångnen medmänniska? Mycket, när man får tillgång till hennes spontana brev till en lyssnande vän.

Alfhild Agrell-sällskapet i Härnösand ger för närvarande en studiecirkel där deltagarna läser breven, uppmärksam och – lyssnande. Vi är alla fascinerade.

Karin Lidén

Alfhild Agrell – Nyss fått ditt brev. Och svarar så här! Brev till Ellen Key 1888-1922 (Atrium förlag, 2023)

Nobelpriset i ekonomi 2023

"Årets ekonomipristagare, Claudia Goldin, var först med att ge en helhetsbild av kvinnors inkomster och deltagande på arbetsmarknaden genom århundradena. Hennes forskning belyser drivkrafterna bakom förändringarna och pekar på de huvudsakliga orsakerna till de löneskillnader mellan könen som kvarstår än i dag."

Goldin har också visat att det fortfarande finns stora löneskillnader mellan män och kvinnor med samma yrken - inkomstskillnaderna uppstår i hög grad i samband med att första barnet föds.

Jaha, och vad hade Norrtullsligans Elin Wägner sagt om det? Suck, varför händer inget?

Nå, hur ser det då ut i Sverige idag? En titt i bilagan *Ekonomisk jämställdhet* i budgetpropositionen 2024 avslöjar att löneskillnader mellan kvinnor och

män uppgick till 4,7 procent år 2022, en minskning sedan 2012 med 1,4 procent. Lönegapet har dock förändrats relativt lite sedan 2015. Och vad är då orsaken? Kvinnor och män arbetar i stor utsträckning inom olika yrken och kvinnodominerade yrken har i genomsnitt lägre löner. Kvinnor är också underrepresenterade bland chefer. Detta trots att kvinnor sedan slutet av 1970-talet varit överrepresenterade inom högre utbildning och över tid valt traditionellt mansdominerade högskoleutbildningar i högre grad. Motsvarande tendens är inte lika tydlig för män, det vill säga de har inte i samma utsträckning valt kvinno-dominerade utbildningar...

Goldins forskning utgår från amerikanska förhållanden, men hur står vi oss i Sverige internationellt? En jämförelse visar att Sverige har relativt små skillnader mellan kvinnor och män på arbetsmarknaden och att vi faktiskt rankas högst vad gäller deltagande på arbetsmarknaden. Men när det kommer till könssegregering rankas Sverige något lägre och det beror till stor del på att vi har en, internationellt sett, relativt könsuppdelad arbetsmarknad.

Något har ändå hänt sedan Norrtullsligans dagar, men mycket kvarstår att göra. /Berit Linden

Exprementieellt kvinnokollektiv

Känner du till kvinnokollektivet Loheland? Jag hade ingen aning om detta anrika kvinnokollektiv, som grundades 1919 efter första världskriget i tyska delstaten Hessen. En sorts blandning mellan Bauhaus och Fogelstad – och som fortfarande existerar idag!

Men vänta, varför har jag – självförsörjande bildad kvinna (SBK) – inte hört talas om detta? Det har oneligen med historieskrivningen att göra. Hur kvinnor har skrivits ut ur historien är något som Virginia Woolf har granskat i *Ett eget rum* (1928) och Elin Wägner tar upp i *Väckarklocka* (1941).

Året är 1919 och två kvinnor, Hedwig von Rohden (1890–1987) och Louise Langgaard (1883–1974), har bestämt sig för att våga ett experiment. Ute på vischan, omgiven av skogar, grundar de ett internat för en ny generation kvinnor. Här skulle unga kvinnor ägna sig åt konst, arbete, rörelse, fritid och lärande. En skola för gymnastik, jordbruk och hantverk skulle det vara. Här saknades dock Fogelstads demokratiska folkbildningsideal, som gjorde det möjligt för arbetarkvinnor och lantarbetare, som t.ex. Moa Martinson, att bilda sig. Deltagarna på Loheland var tvungna att betala för de tvååriga kurserna så i praktiken kunde bara borgerliga kvinnor från välbärgade hem delta.

Utbildningens mål var att förse kvinnorna med yrkeskompetens som gymnastiklärare. Undervisningen utgick från idén att rörelsen och människan bildar en enhet. Samtidigt lärde sig kvinnorna att känna sig hemma i sin kropp, att slänga korsetten och att klippa

av de långa flätorna. Det gällde att lämna hela den preussiska kulturen bakom sig med sin övertro på auktoriteter, överhet, soldatkultur och manlighetsideal. Skolans skandalomsusade föreställningar i uttryckande dans blev succéer i storstäderna.

När kostymförrådet brann upp 1923 slutade kollektivet med dansutbildningen och ägnade sig åt hantverk.

Fotograferna Lucia Moholy och László Moholy-Nagy besökte Loheland flera gånger innan de kom till Bauhaus 1923. På Loheland var fotografen Bertha Günther verksam. Hon kan mycket väl ha fungerat som inspirationskälla för båda med sina fotogram (foton utan kamera) av löv, blomblad och växter – något som båda senare skulle experimentera med.

Lohelands pedagogik utgår från hela människan, något som vi känner igen från den svenska folkbildningen och folkhögskolorna – ett tänkande som går tillbaka till upplysningstiden i Danmark, med Grundtvig som förespråkare för detta demokratiska ideal.

Men att sträva mot "den nya människan", något som skulle präglade folkhemstänkandet, är inte enbart emancipatoriskt. Från valspråket "en sund själ i en sund kropp" är det inte långt till rashygien och eugenik. Sveriges första institut för rashygien grundades i Uppsala 1922, alltså nästan samtidigt som Loheland. Det var tankar som låg i tiden. Trots detta kan Loheland anses vara ett spännande experiment med sin grund i reformpedagogik, frisklufts-kultur och jämställdhetstänkande som vuxit fram under 1800-talet för att sen få fart under kampen för kvinnlig rösträtt.

Reformpedagogiken för tankar till Ellen Key och hennes stora inverkan på pedagogiken i Tyskland. Frisklufts-kulturen skulle bli en viktig del i det svenska folkhemsbygget. Men dessa tankar är heller inte enbart emancipatoriska. Där frodas en övertro på rationalism, industrialisering och byråkrati som kan bilda en grogrund för fascism och därmed det system som gjorde Förintelsen möjligt. Där finns också det esoteriska, mytologiska, det irrationella som också är en grogrund för fascism.

Vem vet – kanske skulle Loheland befinna sig på denna falang idag, bland dagens tyska esoteriker där många har en tydlig tendens att bli offer för konspirationsteorier och ingår i en något bekymmerslös 'tvärfrent' med ultrahögern och det människoförakt den står för.

Idag är det antroposofen som driver flera projekt i Loheland, bland annat en Waldorfskola. Många av de ursprungliga byggnaderna finns kvar och används fortfarande. Inom designhistorien är Loheland ett glömt kapitel, men 2023 hade Museum für Kunst und Gewerbe i Hamburg bjudit in flera samtida konstnärer för att ingå i dialog med Loheland. Ni kanske minns Olivia Plenders installation kring Fogelstad som visades på Tensta konsthall 2019. Utställningar är alltså ett sätt att aktualisera det dolda kulturarvet och att skriva in kvinnohistoria i vårt kulturella minne. /Dagmar Brunow

Lilla Björka-stipendier

Behöver du tid för att börja eller avsluta ett projekt? Lilla Björka erbjuder två olika stipendier:

Elin Wägner-stipendiet instiftades av stiftelsen Elin Wagners Lilla Björka och Elin Wagnersällskapet år 2014 och innebär att stipendiaten bor gratis en höstmånad på Lilla Björka samt får 15.000 kr. Söks i februari.

Vistelsestipendiet, instiftat 2015 av *Det fria ordets hus*, innebär boende på Lilla Björka under en vecka på våren. Stipendiaterna får själva bekosta resa. Söks i januari. Läs mer på lillabjorka.se.

80-årsjubileum

Nästa år, 2024, är det 80 år sedan Elin Wägner gjorde sitt inträde i Svenska Akademien, den andra kvinnan efter Selma Lagerlöf 30 år tidigare. Det måste firas!

Planering pågår med aktiviteter inför nästa år. Kanske får vi möjlighet att anordna ett arrangemang på Svenska Akademien till hösten?

Vi efterlyser forskning om Elin Wagners agerande i Akademien nu när arkiven är öppna. Tyvärr hann hon bara skriva ett kapitel i en planerad biografi om Fredrika Bremer. Bidrog hon t.ex till att Gabriela Mistral fick Nobelpriset 1945?

Ett sätt att fira jubileet är att bjuda in Elin Wägner i Marianne Enge Swartz skepnad med monologen "Ensam dam bland 17 herrar" till din förening, organisation eller vänkrets.

Monologen är helt baserad på citat ur Elin Wagners verk och brev och framförs i en kopia av klänningen Elin Wägner bar vid inträdet i Svenska Akademien 1944. Sedan november 2021 har den framförts 20 gånger i olika sammanhang, bokningar för jubileumsåret 2024 har börjat! Kontaktuppgifter nedan.

Red. välkomnar bidrag till nästa Bergsluft före 1/3.

EW-sällskapet: Bg 645-0126, Swish 1234425021

Bergslufts red:

Marianne Enge Swartz (mes)

Tel: 073 557 0118, menge.swartz@gmail.com

Ann-Margreth Willebrand (AMW)

Tel: 072 7277 440, amwillebrand@hotmail.com